

यत्नम् अन्ना० फज् । चाक्रायण चक्रगोत्रापत्ये पुंस्त्री
 “उपस्तिर्ह चाक्रायणः” का० ७० । कुण्डलकलितनगण-
 मिह सुलभं गन्धकुसुमरसविरचितबलयम् । चक्रसुरग-
 पतिवरपरिगणितं षोडशकलमतिमुल्लसितभणितम्”
 इत्युक्तलक्षणे २२ कन्दोभेदे चक्राकारे २२ दद्रुरोगे
 चक्रमर्हः । २४ मन्त्रस्य चक्रगदाधरशब्दे उदा० ।
 गिरिनद्या० ततः परं नदीनितम्बशब्दस्थानस्य वा यात्वम् ।
 चक्रकारकं न० चक्रं चक्राकाररेखां करोति क-एवुल
 इत० । १ मन्त्रे शब्दार्थचि० । तस्य नारोक्तयोः चक्रा-
 काररेखाकरणत्वात् तथात्वम् २ व्याघ्रनखाख्ये गन्धद्रव्ये
 क्षमरः । [(चाकुलिया) शब्दच० ।
 चक्रकुल्या स्त्री चक्रस्य तदाकारस्य कुल्येव । १ चित्रपण्याम्
 चक्रगज पु० चक्रे चक्राकारे दद्रुरोगे गजद्वयं मर्हकत्वात् ।
 चक्रमर्ह इच्छे (दादमर्दनदृष्टे) राजनि० ।
 चक्रगण्ड पु० चक्रमय गण्डुः । (गालवालिश) ख्याते उप-
 धानभेदे हेमच० ।
 चक्रगदाधर पु० “मनस्तत्त्वात्मकं चक्रं बुद्धितत्त्वात्मिकां
 गदाम् । धारयन् लोकरक्षार्थं गुप्तरुचक्रगदाधरः” विष्णु सं०
 भाष्यधृतवाक्योक्ते परमेश्वरे
 चक्रगुच्छ पु० चक्रमिव गुच्छोऽस्य । अशोकदृष्टे शब्दच० ।
 चक्रचर लि० चक्रेण संवर्तयति चर-ट । संघीभूय चा-
 रिणि गजविहगादौ । “तथा नागाः सुपर्णाश्च वि-
 हासकुचरास्तथा” भा० व० ८२१४ स्त्री० ।
 चक्रचारिन् पु० चक्रेण चरति चिनि । रथे । “विधिरैकक
 चक्रचारिणं किमु निर्मितुमिति सान्नायं रथम्” नैष० ।
 चक्रजीवक पु० चक्रेण कुम्भसाधनचक्रेण जीवति जीव-एवुल
 इत० । कुम्भकारे हेमच० ।
 चक्रतीर्थ न० चक्रेण सुदर्शनेन चालनेन कृतं तीर्थम् । प्रभास
 जेत्ये वैष्णवे तीर्थभेदे तत्कथा स्क० प्रभा०
 “तस्य सीमां प्रवक्ष्यामि विष्णु चतस्रस्य भासिनि । । पूर्वे-
 यमेश्वरं यावत् श्रीसोमेश्वरस्तु पश्चिमे । उत्तरे तु विशा-
 नाक्षी दक्षिणे सरितां पतिः” इत्युक्तप्रमाणे “चक्रतीर्थं नरः
 स्नात्वा सोमप्राप्तिर्जनितेन्द्रियः । हादस्यां कार्तिके माहि-
 द्यात् विप्रं कान्धनम् । । वष्णुं संपूज्य विधाना सृष्यते
 सर्वपातकैः देव्युवाच चक्रतीर्थं कथं नाम त्वया
 प्रोक्तं इवध्वज । । कुत तिष्ठति तत्तीर्थं किंप्रभावं वदस्व
 मे । ईश्वर उवाच । पुरा देवासुरे यश्च उवाच देवान्
 जनाह्वयः । चक्रं प्रचालयामास ततः वै रक्तरोम्भितम् ।

अष्ट कोटीस्तु तीर्थानि तन्नामैव स्वयं हरिः । तीर्थे
 प्रकल्पयामास शुद्धिं कृत्वा सुदर्शने । तीर्थस्य चक्रे
 नामापि चक्रतीर्थमिति श्रुतम् । अष्टायुतानि तीर्था-
 नामदौ कोट्युक्तैव च । ततः सन्ति महादेवि । चक्रतीर्थं
 न० संशयः । यस्तत् कुरुते ज्ञानमेकचित्तो नरोत्तमः ।
 सर्वतीर्थाभिषेकस्य स प्राप्नोत्यखिलं फलम् । तीर्था-
 नामदौ कोट्यस्तु नियसन्ति वरानने । । एकादश्यां विशेषेण
 चन्द्रसूर्यगृहे तथा । तत् स्नात्वा महादेव ! यच्च
 कोटिफलं लभेत् । तस्य कल्पेषु नामानि शृणु ते
 कथयामाहम् । कोटितीर्थं पूर्वकल्पो श्रीनिधानं द्विती-
 यके । तृतीये शतधारं च चक्रतीर्थं चतुर्थके । एवं ते
 कल्पनामानि अतीतान्यखिलानि ते । कथितान्येवमन्यानि
 चोयानि विबुधैः क्रमात् । तत्र यद्दीयते दानं तस्य
 संख्या न विद्यते । अर्द्धश्रोत्रप्रमाणञ्च विष्णु चोक्तं प्रकी-
 र्त्तितम् । ब्रह्महत्यापसर्पाय सत्यमेतन्मयोदितम् ।
 मासोपवासी तत्क्षेत्रमग्निहोत्री पतिव्रता । स्वाध्यायी
 यज्ञयाजी च तपस्यान्धायणादिकम् । तिलोदकं च
 पितृणां श्राद्धञ्च विधिपूर्वकम् । एकरात्रं त्रिरात्रं वा
 कच्छसालपनं तथा । मासोपवासी तत्रैव अन्यथा पु-
 ण्यकर्मकम् । दैत्यारिणे त्रमासाद्य यत्किञ्चित् कुरुते
 नरः । अन्यत्वेनात् कोटिगुणं पुण्यं भूयाच्च संशयः ।
 सुदर्शने वरे तीर्थं गोदानं तत् दापयेत् । सम्यक्वाता-
 फलप्रेषुः सर्वपापविमुक्तये । चागुहालः श्वपचोवापि
 तिर्यग्योनिगतस्तथा । तस्मिन् तीर्थे श्रुतः सम्यक् स्वा-
 च्युतं लोकमाप्नुयात् । इति संक्षेपतः प्रोक्तं चक्रतीर्थ-
 सहस्रयम् । माहात्म्यं सर्वपापघ्नं सर्वकामफलप्रदम्” ।
 चक्रतैल न० चक्रस्य तत्फलस्य तैलम् । चक्रमर्हफल-
 जाते तैले । “चक्रतैलेन चाभ्यञ्ज्य संस्कारं चूष्येन चूषयेत्” ।
 “कृत्वा धृष्टो च नेत्रेण चक्रतैलेन तर्पयेत्” सुश्रुतः ।
 चक्रदंष्ट्र पुंस्त्री चक्रमिव दंष्ट्रास्य । शूकरे राजनि० ।
 चक्रदंष्ट्र न० चक्रपाणिना निर्मिते वेद्यकशास्त्रभेदे ।
 चक्रदन्ती पु० चक्रमिव फलरूपदन्तोऽस्याः । दन्तीदृष्टे
 राजनि० ।
 चक्रदन्तीवीज न० इत० । जयपालवीजे राजनि० ।
 चक्रदेव पु० यादवे ऋषभेदे । “अष्टादश सहस्राणि भ्रातृणां
 सन्ति नः कुले । आङ्गकस्य शतं पुत्रा एकैकस्मिन् दशा-
 वरः । चादरेण्यः सह भ्राता चक्रदेवश्च सायकः । अहञ्च
 रौहिणेयश्च” भा० स० ११५० । कण्ठोक्तिः ।